

कोअपरेटिभ एक्सटेन्सिभ सर्भिस, युनिभर्सिटी अफ केन्टकी,

कलेज अफ एग्रिकल्चर, लेक्जिडटन, केन्टकी, ४०५४६

जेफर्सन काउन्टी एक्सटेन्सन सर्भिस, ८१० व्यारेट एभेन्यु, लुइभेल, केन्टकी ४०२०४-१७८२

फोन : (५०२)५६९-५९५८, फ्याक्स : (५०२)५६९-३९५८

<http://ces.ca.uky.edu/Jefferson>

सर्वोत्तम व्यवस्थापन अभ्यास

करेसाबारीमा तरकारी खेती (भिजिटेबल गार्डेनिङ) का लागि सर्वोत्तम व्यवस्थापन अभ्यास (बीएमपी) एउटा परीक्षण (चेकलिष्ट) हो । जसले वातावरणीय प्रभावलाई ध्यानमा राखेर बाली उत्पादनलाई बढाउन र श्रम शक्तिलाई घटाउन प्रोत्साहित गर्छ । बीएमपी क्षेत्र-क्षेत्रमा फरक पर्छ, त्यसैले एउटा उत्पादकले तरकारी उत्पादनको व्यवस्थापनका केही वा सबै अभ्यासहरूलाई कसरी कार्यान्वयन गर्छ भन्ने कुरा बुझ्नु महत्वपूर्ण हुन्छ ।

तरकारी उत्पादनका लागि गरिने सर्वोत्तम व्यवस्थापन अभ्यासमा माटोको व्यवस्थापन र संरक्षण, पानी व्यवस्थापन र सिंचाई, बालीनालीमा लाग्ने रोगबारे जानकारी (रोग, किराहरु र अनावश्यक भार), विषादी प्रयोग र भण्डारण, पोषण व्यवस्थापन, जैविक तथा अजैविक फोहर व्यवस्थापन र उर्जा प्रयोग तथा संरक्षण समावेश छन् । (युनिभर्सिटी अफ म्यासाचुसेट्स एट एमहर्सट :(www.umass.edu)

माटो एउटा जटिल संरचना हो जसलाई पानी, पोषण, वनस्पति छनोट र स्याहार तथा वातावरण जस्ता कुराहरुले प्रभाव पार्छ । माटोको पहिचान र प्रकार, पोषण, अम्लीयता, पानीको निकास (ढल)जस्ता पक्षसहित सर्वोत्तम व्यवस्थापन अभ्यास (बीएमपी) ले तरकारी उत्पादन योजनामा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्छन् । कुनै निश्चित वनस्पतिलाई माटो पर्याप्त भएन भने विस्तारै वनस्पतिको स्वास्थ्य कमजोर हुँदै जान्छ । सोही कारण वनस्पतिमा रोगहरुको प्रकोप र किराहरुको दबाव बढ्दै जाने गर्छ, साथै पानी व्यवस्थापन, विषादी प्रयोग र उर्जाको वृद्धिमा पनि यसले प्रभाव पार्छ ।

माटोको प्रदूषण धेरै हदसम्म समस्या हुने गर्छ । दूषित माटोबाट उब्जने खतरामा वनस्पतिले माटोबाट प्रदूषण सोसेर लिने, प्रदूषित माटोबाट यसको मुनि वा माथिबाट बग्ने पानी पनि प्रदूषित हुने र सम्झौता गरिएको अर्थात् त्यस्तो प्रदूषित माटोमा उत्पादित तरकारीबाट मानिस वा अन्य जीवजन्तुका शरीरमा प्रदूषित तत्वहरुले प्रवेश पाउने जस्ता सम्भावना बढी हुन्छ ।

जब यी प्रत्येक विषयहरु महत्वपूर्ण हुन्छन्, तब शहरी क्षेत्रमा तरकारी खेती गर्ने अधिकांशको प्राथमिक चासो माटोको प्रदूषण भनेको मानवीय स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित हुन्छ भन्ने हुनुपर्छ । माटोमा भएको प्रदूषणसम्बन्धी खतराबाट मानव स्वास्थ्यमा पर्ने स्वास्थ्य खतराको निरीक्षण र अभिलेखीकरण महत्वपूर्ण हुन्छ । यस्ता प्रदूषणका केही उदाहरणमा गहंगा धातुहरु, विषादी, पोलीक्लोरिनेटेड वाइपिनाइल्स (पीसीवीएस) हुन्, जुन अर्गानिक मिश्रणका सामान्य वर्ग र स्थायी स्वभावका वातावरणीय प्रदूषक हुन् ।

द जेफर्सन काउन्टी को-अपरेटिभ एक्स्टेन्सन सर्भिसले माटोमा भएको अम्लीयता र मलिलोपनसम्बन्धी सामान्य माटोको परीक्षण गर्छ । यो कार्य युनिभर्सिटी अफ केन्टकीमा गरिन्छ । यदि माटोमा धेरै नै धातुहरु रहेका छन् भने युनिभर्सिटी अफ म्यासाचुसेट्समा (युएमएसएस) प्रयोग हुन्छ । द को-अपरेटिभ एक्स्टेन्सन सर्भिसले माटोमा भएका धातु वा अन्य प्रदूषण वातावरणीय संरक्षण संस्था (इपीए) को परीक्षण मापदण्ड भने प्रयोग गर्दैन । यसको उद्देश्य माटोमा भएको धातु तथा सिसाको तहका बारेमा सामान्य ज्ञान दिनु हो । कुन क्षेत्रलाई छाड्ने, कुन क्षेत्रमा निश्चित मार्गदर्शन प्रयोग गरेर सोभै विरुवा रोप्ने वा ड्याडहरु उठाउने भन्ने निर्णय लिनु पनि यसका उद्देश्यभित्र पर्दछन् । यस प्रयासले यस्ता परियोजनालाई विनाशुल्क नमुनाको रूपमा विस्तारै अगाडि बढाउन र निरन्तरताको अनुमति दिन्छ ।

कुन कुन तरकारी कहिले रोप्ने ?

गोलभेंडा, जिरीको साग, मकै, बीट्स, जाडो यामको गहुँ र बोडीलाई के गर्ने ? सबैलाई एउटै करेसाबारीमा रोप्न सकिन्छ, तर फरक-फरक मौसममा ती उत्पादन गरिन्छ (तालिका हेर्नुहोला) । करेसाबारीको योजना कहिले बनाउने भन्ने थाहा पाउन कुन मौसममा कुन वनस्पति हुन्छ भन्ने कुराको जानकारी हुनुपर्दछ ।

एकपटक एउटा बालीको मौसम सकिएपछि माटोमा देखिएका भग्नावशेष र टुक्राटुक्कीहरू सफा गर्नु र माटोलाई सुधार गर्नु आवश्यक हुन्छ । जब करेसाबारीको मौसम सकिन्छ, बाँकी रहेका वनस्पति जरासहित नै सफा गर्नुपर्छ । यसले चिसो मौसममा विषादी र रोगहरू बाँच्ने र अर्को मौसममा पुनः समस्या आउने सम्भावनालाई घटाउँछ । वनस्पति रोप्नाले माटोलाई जोगाउँछ, खनिज तत्वलाई बग्नबाट रोक्छ, माटोको कडापन कम हुन्छ र तुलनात्मक रूपमा अनावश्यक भारहरू हटाउँछन् । यसले चिसोमा बाँच्नसक्ने रोगका किटाणुहरूबाट लाग्ने रोग र अर्को मौसममा पुनः समस्या आउनसक्ने सम्भावनालाई घटाउँछ । जग्गा ढाक्ने खालको बाली लगाउँदा माटो र खनिजलाई बग्नबाट जोगाउन सकिन्छ । साथै जंगली भारपात बढ्ने तथा भांगिने क्रमलाई पनि यस्तो अभ्यासले घटाउँछ । जमीनमा रसिलोपन बढ्नु, हरियो मल प्रयोग गर्नु र खनजोत गर्नुले जैविक पदार्थ वृद्धि हुन गई माटो भन् मलिलो बन्दछ । माटोबाटै जरा बढ्ने भएकोले जैविक पदार्थ र यसको संरचनागत मसिनो दानाले निकै महत्व राख्दछ । त्यही भएर माथिको वृद्धिभन्दा आवरणमुनिको जरा वृद्धि हुनुलाई बढी महत्वपूर्ण मानिन्छ । हावालाई स्वच्छ पार्न र अनावश्यक पानी निकासका लागि यो विधि उत्तम मानिन्छ ।

माटोको गुणस्तर सुधार गरेर बाली उत्पादनमा सकारात्मक प्रभाव पर्छ । अरु जानकारीका लागि तपाईंको जेफर्सन काउन्टी एक्सटेन्सन अफिसमा सम्पर्क गर्नुहोला । ह्याप्पी गार्डेनिङ् ।

करेसाबारीमा तरकारी खेतीका लागि तलको वेबसाइट हेर्नुहोला ।

<http://www.ca.uky.edu/agc/pubs/id/id128/id128.pdf>

तालिका १०: वसन्त ऋतुमा फल्ने तरकारी

तरकारी	बीउ	सानै समय	परिपक्व वा तयार हुने समय (दिन)१
वीट्स	X		५५-६०
वीव लेट्युस	X	X	६०-८०
ब्रोकाउली		X	४०-९०
ब्रसेल्स स्प्राउट		X	८०-९०
बन्दाकोबी		X	६०-१००
गाँजर	X		६०-८०
फुलकोबी/काउली		X	५०-१००
सिलेरी		X	१००-१३०
चिनियाँ कोबी	X	X	४३-७५
कोलार्डस	X		७५-९०
इन्डाइभ	X	X	६०-९०
केल	X	X	५०-६०
कोहलरबी	X		५०-७०
सलाद पत्ता	X	X	४०-५०
तोरीको साग	X		३५-६०
प्याज २	X	X	४०-१२०
केराऊ	X		६०-८०
आलु ३			९०-१४०
मुला	X		२०-३०
पालक	X		४०-७०
स्वीस चार्ड	X	X	५५-६०
सलगम	X		४०-६०
सलगम साग	X		३५-५०

१. खानयोग्य हुने दिनहरू न्यूनतमदेखि अधिकतम हुन् ।

२. प्याज सेटमा पनि उपलब्ध छ ।

३. आलु बीउका टुक्राहरूको रूपमा पनि उपलब्ध छ ।

तालिका ११ : गर्मी यामको करेसाबारीमा फल्ने तरकारी

तरकारी	तुसारो प्रतिरोध	बीऊ राख्ने	बिरुवा सार्ने	परिपक्व हुने समय / दिन
वीट्स	×	×		५५-६०
बन्दा कोबी	×		×	६०-१००
गाँजर	×	×		६०-८०
कोलाईस	×	×		७५-९०
काँक्रो		×	×	४५-६५
भण्टा			×	६०-७५
इन्डाइभ	X	X	×	५०-६०
हरियो सिमी बूस		×		५०-६०
हरियो सिमी पोल		X		६०-९०
आइरिस आलु २				९०-१४०
केल	×	×		५०-६०
सलाद पत्ता	×	×		४०-५०
लिमा सिमी बूस		×		६५-८०
लिमा सिमी पोल		×		६५-९०
खर्बुजा		×	×	७५-९०
न्यूजिल्याण्ड पालक		×		७०-८०
ओक्रा		×		५०-८०
प्याज ३	×	×	×	४०-१२०
पार्सली / सिलहरी	×	×		७०-९०
पार्सनीप/गाँजर	×	×		९०-११०
मरिच			×	६५-७५
फर्सी		×		९०-१२०
मुला	×	×		२०-३०
दक्षिणी केराउ		×		७०-८०
पालक	×	×		४०-७०
वर्षे स्कुस		×		५०-५५
गुलियो मकै		×		६०-१००
सक्खरखण्ड ४			×	१२०-१४०
स्वीस चार्ड	×	×		५५-६०
गोलभेंडा			×	६०-९०
तरबुजा		×	×	७०-९०
हिउँदे स्कुस		×		८०-१२०

१. दिइएका दिनहरु फल सुरु गरेदेखि अन्त्य हुँदासम्मका हुन् ।

२. आइरिस आलु बीउका टुक्राहरुको रुपमा पनि उपलब्ध छ ।

३. प्याज सेटमा पनि उपलब्ध छ ।

४. सक्खरखण्ड जराको रुपमा हुनेछन् ।

नोट : गर्मी यामको तातो आवश्यक हुने प्रकारका फलफूहरु पनि उपलब्ध छन् । यी अधिकांश बालीहरु जुलाई वा अगस्टमा बीऊ राख्न वा सार्न सकिनेछ र मध्य गर्मीमा बढ्नेछन् । जब यस्ता बालीहरु बढ्नेछन्, त्यसपछि आउने चिसा र छोटो दिनहरुले यस्ता उत्पादनमा चिनी र स्वादहरुको मिश्रण थप्नेछन् जसले, फलफूल/तरकारीलाई अझ बढी स्वादिलो बनाउनेछ ।

तालिका १२ : जाडो याम शुरुका बालीहरु

तरकारी	रोप्ने समय	बीउ	सार्ने समय	परिपक्व हुने दिन	बाली उठाउने समय
वीट्स	जुलाई मध्यदेखि अगस्ट	×		७०-७५	अक्टोबर
वीव लेट्युस	जुलाई देखि अगस्ट	×	×	५०-६०	सेप्टेम्बर देखि अक्टोबर
ब्रोकाउली	जुलाई देखि अगस्ट		×	६०-८०	सेप्टेम्बर देखि नोभेम्बर
ब्रसेल्स स्प्राउट	जुनदेखि जुलाई		×	७०-८०	अक्टोबर देखि नोभेम्बर
बन्दा कोबी	जुन अन्तिम देखि अगस्ट शुरु		×	६०-७०	सेप्टेम्बर देखि नोभेम्बर
गाँजर	जुलाई देखि अगस्ट	×		८०-९०	नोभेम्बर
फूल कोबी	जुन अन्तिम देखि अगस्ट सुरु		×	७०-८०	सेप्टेम्बर देखि नोभेम्बर
चिनियाँ कोबी	जुलाईदेखि अगस्ट	×	×	५०-७०	सेप्टेम्बर देखि नोभेम्बर
कोलाईस	जुलाईदेखि अगस्ट	×		८०-९०	अक्टोबर देखि नोभेम्बर
कासनी/इन्डाइभ	जुलाईदेखि अगस्ट	×	×	७०-८०	सेप्टेम्बर देखि नोभेम्बर
हरियो बोडी बूस	जुलाई मध्य देखि अगस्ट	×		६०-६५	सेप्टेम्बर
केल	जुलाई देखि अगस्ट	×	×	७०-८०	सेप्टेम्बर देखि नोभेम्बर
कोलरबी	जुलाई देखि अगस्ट	×		६०-७०	सेप्टेम्बर देखि नोभेम्बर

सलाद पत्ता	जुलाई, अगस्ट, सेप्टेम्बर	×	×	४०-६०	सेप्टेम्बर देखि अक्टोबर
तोरीको साग	जुलाई देखि अगस्ट	×		५०-६०	सेप्टेम्बर देखि अक्टोबर
पार्सनिभ	जुन	×		९०-१००	नोभेम्बर
आलु	मध्य जुन	×		९०-१००	अक्टोबर
मुला	सेप्टेम्बर	×		३०-४०	अक्टोबर
रुटाबागा	जुलाई मध्यदेखि अगस्ट	×		८०-९०	अक्टोबर देखि नोभेम्बर
हिउँदै मटर	अगस्ट	×		५०-७०	अक्टोबर
पालक	अगस्ट देखि सेप्टेम्बर	×		५०-६०	अगस्ट देखि सेप्टेम्बर
गुलियो मकै	जुलाई	×		७०-८०	सेप्टेम्बर
सलगम	जुलाई देखि अगस्ट	×		५०-६०	सेप्टेम्बर देखि नोभेम्बर
सलगमको साग	जुलाई देखि अगस्ट	×		५०-६०	सेप्टेम्बर देखि नोभेम्बर

१. हिउँदमा चिसो तापक्रमको कारण केही बालीहरूलाई परिपक्व हुन लामो समय लाग्दछ ।

